

VAL BUTNARU ȘI TEATRUL PREZENTULUI

Viorica ZAHARIA, dr., conf. univ.

Resumé

Val Butnaru est un dramaturge contemporain qui prend les données esthétiques d'un théâtre ancoré dans la réalité. Ses pièces combinent des éléments poétique avec la parabole philosophique et cr » plusieurs symboles significatifs pour la façon d'être du lecteur et du spectateur actuel. Le thème majeur de son théâtre est les problèmes de l'homme contemporain. La drame exemplaire pour son style d'écriture est Avant de mourir

Diferitele ipostaze ale definirii conceptelor de teatru și dramaturgie subliniază caracterul reflectoriu al spectacolului teatral, capacitatea dramaturgiei și a artei interpretative de a exprima o poziție, o atitudine, un ideal sau un crez. Și deși teatrul și dramaturgia, azi, nu mai sunt principalul canal de comunicare, totuși, teatrul rămâne un mijloc de schimbare a lumii.

„Sunt un dramaturg de modă veche. Pentru mine mai rămâne valabilă observația lui Erick Bentley, aceea că o piesă de teatru este un roman condensat în 60 de pagini. Cred în Aristotel, în „Ars Poetica” și în Catharsis. Cred că oamenii citesc un roman, privesc un film sau un spectacol fiindcă au nevoie de un flux de emoții, cum spunea același Bentley. Cred, de asemenea, în Ibsen și în Cehov, părinții metodei „biografice” de construire a caracterelor” [1], afirma dramaturgul Val Butnaru, autor ce completează firul și al artiștilor contemporani care-și asumă datele estetice ale teatrului prezentului. Dramaturgia sa îmbină elemente ale imaginației poetice cu parabola filozofică, în care abundă simboluri cu semnificații multiple pentru modul de a fi și simți al cititorului și spectatorului contemporani.

Supratema teatrului său e acest ținut fost comunist, într-o tranziție fără final previzibil, cu tineri visând la Occident, copii ai nimănui, bătrâni dați uitării, numit Basarabia. Personajele sunt întruchipări ale unei disperări ce rezonază cu starea de spirit a întregii societăți. Disperarea de a fi tânăr/ matur într-o țară care-și reneagă copiii, parte a unei lumi de surogate și obsesii consumeriste, luminată intens, dar artificial, și îngrozită de întunericul propriei ființe.

Dramaturgul Butnaru adoptă implicitul și elipticul noii structuri dramatice a teatrului contemporan, unde „între replici sunt incluse evenimente ipotetice și virtuale ce transformă adesea textul într-o șaradă care te silește să ghicești ceea ce nu este explicit în destinele „vorbite” ale personajelor” [2]. Teatrul său creează impresia că se află în permanentă căutare a unei formule dramatice și a unui limbaj care să-i permită reliefa stării de criză a ființei și a literaturii contemporane. În acest sens, scriitorul Vladimir Beșleagă afirma că „Val Butnaru este un dramaturg înzestrat cu har, un talent nativ, de o mare finețe și pătrundere psihologică, [...] conectat la marile modele europene și universale, depășind cadrul îngust al provincialismului care a ținut atâtea decenii în ghearele lui scrisul nostru, inclusiv dramaturgia” [3].

Formulei teatrale angajate social, Val Butnaru îi adăugă ceva lirism și o manieră personală de a „spune” povestea. Discursul său dramatic este structurat într-o manieră specifică dramei de idei, în care acțiunea, conflictele, replicile personajelor se intensifică, ajung la paroxism, „propunând” situații de viață și sensuri filozofice cu deschideri multiple către orizonturile intelectuale și afective ale publicului de astăzi. Dramaturgul cultivă un teatru al lucidității, al decantării esențelor conținute în alegorii și parabole, surprinzând personajele în momentele lor de introspecție și meditație zbuciumată.

Piesa ce întrunește majoritatea acestor trăsături este *Avant de mourir*, text ce abordează problema emigrației într-o manieră inedită. Povestea, pusă în scenă de mai multe teatre de la noi și de peste Prut, se înscrie și în noua linie a dramaturgiei românești. Dar Val Butnaru, cu bună știință, nu renunță, în favoarea mesajului, și la alte criterii ce definesc textul dramaturgic. Și, mai mult decât orice, dânsul ignoră supoziția că a fi „contemporan” înseamnă a fi preocupat aproape exclusiv de ceea ce s-ar putea numi categorii marginale sau de diverse tipuri de minorități.

Avant de mourir este o dramă tulburătoare despre exil, despre artistul dezrădăcinat, despre momentele de cumpănă prin care trec cei nevoiți să emigreze. În același timp este o piesă despre rostul iubirii și al artei în lume. Textul plin de romantism și pasiune emoționează și pare să sugereze că se poate dansa tangou chiar și atunci când ești emigrant. Personajele sunt doi oameni care se iubesc, se disprețuiesc, se urăsc, dansează și visează. Acțiunea are loc la Paris, unde cei doi basarabeni se întâlnesc întâmplător. El se află la ora bilanțurilor vieții. O viață trăită ca un continuu rateu, motiv pentru care decide să-și încheie socotelile cu aceasta, dar și acest pas e un rateu. Debutul primei scene este de-a dreptul șocant. Un bărbat trecut de jumătatea vieții, brusc își dă seama că și-a ratat-o și caută, zvârcolindu-se printr-o încăpere la un subsol închiriat, un cârlig de care să-și agățe ștreangul și... nu-l găsește. Iar când îl găsește, acesta se... rupe. Deși inițial lectura îți dă certitudinea că nu e decât o convenție, că se joacă... teatrul, desfășurarea alertă a acțiunii te duce într-o altă lume, imaginară – cea plăsmuită de autor, unde volens nolens devii actor în acest act magic, în acest *teatru fără nume* improvizat la acest *subsol*, retrăind același destin vitreg. Plecat în străinătăți din Mugurele de „paisprezece ani”, pe când „se apropia de 50”, să câștige un ban pentru familia sa, a încercat mereu să supraviețuiască și a ajuns la capătul puterilor, Ovidiu este prototipul sutelor de mii de basarabeni ce traversează de atâția ani întunecatul tunel al interminabilei tranziții din neunde spre nicăieri. Ea e la începutul unei noi vieți, în căutarea reușitei și idealurilor, plină de speranțe, și totuși marcată deja de disperarea condiției de emigrant, deoarece elanul ei idealist trece prin probe dure în „parisurile și romele împuțite”, iar sălășluirea în spațiul de adopție îi este condimentată cu o suită de deziluzii însoțite de întrebarea „La ce bun să supraviețuiești aici, printre străini?”.

Avant de mourir este un text ce-l determină pe receptor să-și reevalueze propria viață. Ovidiu și Magdalena, doi emigranți, care, în afara unui tangou dat uitării, aproape că nu mai au nimic de regretat, par două personaje capabile să trăiască o vreme în imaginar. Parisul – locul întâlnirii lor – e doar un alt oraș de-a lungul itinerarului de emigrant, „orașul visurilor deșarte și al îndrăgostiților leșinați”, iar tangoul lui Pantazi, alias Georges Boulanger, ilustrează drama acestor oameni fără țară. Preocupat de om și de zbuciumul său sufletesc, autorul realizează în piesă o analiză a subtililor procese psihologice. Cuvintele, replicile, scenele, emoțiile personajelor se înlănțuie în acorduri de tangou, asamblate fiind într-o structură ideatică, urmăresc etapele existenței umane: nașterea, copilăria, dragostea, căsătoria, îmbătrânirea, moartea. Bucuriile vieții, tristețea, durerea, împlinirile și neîmplinirile își găsesc expresia autentică și sinceră asumându-și stări și sentimente de o mare diversitate dramatică, pe care le comunică cititorului receptor cu o acuratețe aparte, reușind să-l implice pe acesta în jocul / tangoul *de-a viața, de-a dragostea, de-a moartea* („Sărmanul Pantazi, să fi știut el că peste 70 de ani doi rătăciți în lumea mare vor încerca să-i danseze tangoul într-un subsol din Paris...”). Textul este, în fond, al unei „dramaturgii în doi”, cele două personaje completându-se reciproc în acest „tangou de adio”. Lectura atentă a piesei lasă impresia că autorul ar scrie de fapt despre o sinucidere în doi.

În aceste vremi când, în cea mai mare parte a literaturii violența, sexualitatea și cruditățile limbajului agresează cititorul, trimițându-l spre realitatea străzii și periferiei vieții cotidiene, recursul la veșnica dezbateră a rostului iubirii și al artei în lume – teme mereu inepuizabile – este încă o dovadă a valențelor estetice ale dramaturgiei lui Val Butnaru. Dialogurile despre iubire, suferință, trădare și moarte te mișcă pentru că autorul știe să „citească gândurile”, să ordoneze structurile amorfe din mintea cititorului, iar romantismul și pasiunea emoționează.

Impresia de ansamblu cu care rămâne cititorul după lectură este aceea de a se afla în miezul aceluia „coșciug cenușiu”, în care Ovidiu nu vrea să se mai întoarcă în finalul piesei, preferând un altul – care, deși „în culori mai vii, tot coșciug rămâne” –, unde absurdul și fantasticul conviețuiesc, unde domină neliniștea și îndoiala, întrebările fără răspuns și sentimentul devorării de sine în lumea deconstrucției postmoderniste.

Bibliografie

1. Butnaru, Val., *Text – teatru – viață*, Contrafort, 2011, Nr. 7-8, p. 13.
2. Ghițulescu, Mircea, *Literatura viitorului*, Drama, 1/ 2001.
3. Beșleagă, Vladimir, *El și ea în teatrul lui Val Butnaru* (câteva reflecții după spectacolul *Avant de mourir*) // *Limba română*, Nr. 1-3, anul XVII, 2007.